

¹ канд. психологічних наук, доцент кафедри загальної психології, ДВНЗ «ДДПУ»

² студентка 5 курсу фізико-математичного факультету, ДВНЗ «ДДПУ»

e-mail: savnick85@mail.ru

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Дане дослідження присвячене вивченню психолого-педагогічних особливостей креативності особистості студентів педагогічних та економічних спеціальностей, уточнюється поняття емоційних та мотиваційних складових креативності, встановлюються психологічні характеристики емоційно-мотиваційних складових креативності в залежності від профілю професійної підготовки.

Ключові слова: *особистість, креативність, студент, складова, характеристика.*

Вступ

Постановка проблеми. У психологічній науці виділяють три основні види креативності: соціальна креативність (В. Н. Куніцина, К. М. Романова, Н. П. Фетіскіна), особистісна креативність (Н. Ф. Вишнякова, А. Маслоу, О. П. Саннікова), інтелектуальна креативність (О. М. Грек, Е. І. Кульчицька, С. М. Симоненко).

Але на сьогодні у доступній нам літературі відкритим залишилося питання цілісного погляду на креативність студента з позиції теорії особистості, виділення та системного аналізу основних її складових, перш за все, емоційних та мотиваційних складових креативності особистості, в тому числі у навчальній діяльності.

Мета і задачі дослідження. Мета роботи — визначення емоційно-мотиваційних складових креативності особистості студента. Задачі дослідження: 1) здійснити аналіз теоретико-методологічних досліджень, спрямованих на вивчення креативності та її емоційно-мотиваційних складових; 2) уточнити поняття емоційних та мотиваційних складових креативності, визначити їх психологічний зміст та структуру; 3) побудувати процедуру емпіричного дослідження; 4) визначити психологічні характеристики емоційно-мотиваційних складових креативності в залежності від профілю професійної підготовки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. С. Д. Максименко розглядає креативність як один з принципів побудови генетико-моделюючого методу дослідження особистості. Він зазначає, що «... вже сама по собі дана особистість є результатом та продуктом творчості. І нужда, втілена у ній, має величезний креативний потенціал» [3, с. 65]. Автор веде мову про те, що «... креативність є глибинною, первісною і абсолютно природною ознакою особистості — це є вища форма активності, яка створює і залишає слід, втілюється. З іншого боку, креативність означає прагнення виразити свій внутрішній світ» [3, с. 67].

Р. Мілграм та Є. Хонга, вивчаючи залежність креативності від інтелектуальних здібностей, етнічної приналежності, освітнього статусу та статі для представників дошкільного віку, школярів та студентів коледжу, приходять до висновку про те, що з віком відбувається зростання впливу соціально-культурних детермінант на креативність, натомість зв'язок між креативністю та інтелектуальними здібностями у більш дорослому віці втрачається [8].

У дослідженнях, виконаних О. М. Вороніним та співробітниками на дорослих опитуваних (студентах економічного коледжу та менеджерах), отримані результати про незалежність факторів інтелекту та креативності [1].

О. М. Харцій стверджує, що креативність майбутніх менеджерів значно впливає на ефективність їх професійної діяльності, забезпечує успішність їх професійної підготовки, сприяє їх особистісній самореалізації, нестандартності, самостійності та ініціативності [6].

На думку О. С. Шиля, розвиток креативності майбутнього педагога може знайти свої місце у процесі його професійної підготовки, шляхом розвитку спрямованості особистості на цінності професійної та особистісної самореалізації, системи ціннісних орієнтацій особистості [7].

Дослідження М. Сарзанія, що було присвячене з'ясуванню співвідношення між спеціалізацією пізнавальних потреб та креативністю особистості студента, призвело до результатів, що свідчать про схильність до природничих наук студентів з високою креативністю, в той час як низько креативні та середньо креативні студенти виявляли схильність до гуманітарних дисциплін. Крім того, було встановлено, що низьку схильність до суспільних наук мають усі експериментальні групи, незалежно від рівня креативності респондентів, а студенти з високою креативністю мали більш гармонійні стосунки із викладачами [9].

Досліджуючи функції змінної віку у структурі креативності студентів коледжу та університету, колектив авторів на чолі з Ч. Ву дійшов висновків,

що студенти більш дорослого віку демонструють достовірно вищі результати за вербальною шкалою креативності. Натомість, студенти молодшого віку демонстрували кількісну та якісну перевагу за шкалою фігуральної креативності. Крім того, виявлено, що більш вагомий інформаційний тезаурус позитивно впливає на творчі досягнення у складних інформаційних системах, у той час як у творчих задачах зображувального характеру інформаційний тезаурус не має позитивного впливу на креативність [10].

Т. А. Тернавська, досліджуючи розвиток невербальної креативності студентів як складової їх пізнавальної активності, стверджує, що розвиток креативності особистості студента залежить від успішності поєднання у навчальній діяльності у вищій школі принципів практичності, проблемності, творчого підходу з боку викладача та навчальної мотивації студентів [4].

Як вважає О. А. Кривопишина, дослідження проблеми розвитку креативності, особливо у період юнацького віку, знаходяться на Україні на недостатньо високому рівні, як у теоретичному, так і у методологічному аспектах та пропонує використовувати для цього метод аналізу літературної творчості юнаків [2].

Є. В. Фролова в процесі дослідження креативності як чинника успішності навчальної діяльності студентів, приходять до висновків про те, що вербальна та невербальна креативність, а насамперед індекси розробленості, унікальності та оригінальності пов'язані з високим рівнем навчальної успішності студентів, у студентів, що мають низький рівень навчальних досягнень, креативність відносно чітко виділяється за невербальною та вербальною ознакою [5].

Основна частина

Основним у структурі креативності студентів педагогічного профілю є перший фактор (інтроверсія), що достовірно сполучає на одному полюсі показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, мотивації спілкування, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, мотивації творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індекси оригінальності та розробленості за тестом Є. Торренса. На іншому його полюсі розташований показник смутку. Другий фактор (вплив невербального інтелекту на майбутнє) містить змінні інтелекту за тестом Дж. Равена, що увійшли на статистично достовірному рівні, та показник потреби у перспективі та надіях на краще. Третій фактор (когнітивний компонент креативності) містить на достовірному рівні показник когнітивного індекс за авторською методикою та на недостовірному рівні такі показники мотиваційної сфери особистості,

як творча активність та діяльнісна спрямованість.

Можна стверджувати, що до складу єдиної психічної структури із показниками невербальної креативності входять показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, мотивації спілкування, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю. В той же час, протилежним показником виступає показник смутку, тобто його високий рівень розвитку ускладнює прояви креативності особистості.

Як можна бачити, основним у структурі креативності майбутніх фахівців економічного профілю є перший фактор (суспільно-професійний контроль), що достовірно сполучає на одному полюсі показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індекси оригінальності та розробленості за тестом Є. Торренса. На другому його полюсі розташовані показники смутку, мотивації спілкування та зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності. Другий фактор (вербалізація творчого пошуку) містить на недостовірному рівні змінні інтелекту за тестом Дж. Равена та показник унікальності за тестом С. Медніка. Третій фактор (невербальний інтелект) містить показники інтелекту за тестом Дж. Равена. Таким чином, до єдиної структури з показниками креативності входять показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю. Протилежними по відношенню до креативності та компонентів її структури виступають показники смутку, мотивації спілкування та зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності.

Спостерігаємо, що наявні суттєві розбіжності у факторній структурі креативності студентів педагогічного та економічного профілю. А саме, всередині першого фактору (інтроверсія) студентів-економістів більшу роль відіграють показники мотиваційної природи, а всередині першого фактору (суспільно-професійний контроль) студентів-педагогів більшою є вага компонент мотиваційної природи. Одночасно, у студентів-педагогів спостерігається модифікація явища негативних проявів спілкування (наявних і у студентів-економістів) у явище суспільної залежності, коли вони не можуть ефективно виконувати майбутні професійні обов'язки за відсутності негативного впливу

зовні.

Другий фактор у структурі креативності студентів-економістів (вплив невербального інтелекту на майбутнє) та студентів-педагогів (вербалізація творчого пошуку) суттєво різняться між собою за психологічним змістом, оскільки для майбутніх педагогів він відображає віру у значення невербального інтелекту у майбутній професійній діяльності, в той час як для майбутніх педагогів він означає вербалізацію вже наявних результатів творчих пошуків, в тому числі у процесі навчальної діяльності та побудові планів майбутнє.

Третій фактор у структурі креативності студентів-економістів (когнітивний компонент креативності) та студентів-педагогів (невербальний інтелект) різняться як за змістом, так і за психологічним сенсом.

Таким чином, в незалежності від профілю професійної підготовки (педагогічний та економічний профіль), структура креативності студента містить показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, смутку, мотивації спілкування, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індексу оригінальності та унікальності за тестом Є. Торренса.

Показники-критерії креативності студента (оригінальність, унікальність та самооцінка креативності) утворюють факторну єдність з такими показниками емоційної та мотиваційної сфери особистості як інтелектуальна, комунікативна та загальна емоційність, смуток, мотивація спілкування, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, потреби активно діяти та досягати успіху. Останні власне і виступають емоційно-мотиваційними складовими креативності студента незалежно від профілю навчання у ВНЗ.

Суттєвою відмінністю у структурі креативності виступає наявність у студентів педагогічного профілю зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності, та відсутність у їх структурі креативності діяльній спрямованості та інтегрального індексу за авторською методикою.

Висновки

На підставі одержаних результатів можна зробити наступні висновки:

1) креативність виступає як рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості. Креативність розглядається як незвідна до інтелекту функція цілісної особистості, яка включає комплекс її психологічних характеристик. Психологічну структу-

ру креативності особистості складають: регулюючий компонент (емоційна складова), стимулюючий компонент (мотиваційна складова) та змістовний компонент (інтелектуальна складова). Виявлено, що креативність особистості в цілому характеризується показниками оригінальності, унікальності, розробленості та самооцінки креативності;

2) регулюючий компонент креативності (емоційна та волева складова) характеризується показниками емоційності та емоційних станів особистості, сили волі, терплячості, стійкості, наполегливості, готовності до ризику, організованості, самоконтролю; стимулюючий компонент (мотиваційна складова) характеризується показниками елементів мотиваційної структури особистості, внутрішньою та зовнішньою мотивацією навчальної та професійної діяльності, мотивацією до успіху, мотивацією до запобігання невдач, спрямованістю особистості; змістовий компонент (інтелектуальна складова) характеризується показниками вербального та невербального інтелекту;

3) особливості прояву емоційно-мотиваційних складових креативності особистості в залежності від профілю професійної підготовки полягають у наступному: наявність у студентів педагогічного профілю в порівнянні зі студентами економічного профілю зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності, та відсутність у структурі їх креативності діяльній спрямованості.

Виконане дослідження не вичерпує усіх теоретичних та прикладних питань проблеми психологічних характеристик креативності особистості, та існує нагальна необхідність подальших розробок у напрямках: зв'язку профілю навчання із динамікою креативності студента та школяра у різних системах навчання, зв'язку статево-рольових особливостей із динамікою креативності студента-педагога, створення та оптимізації умов ефективного розвитку креативності особистості на різних етапах професіоналізації, у різних системах навчання тощо.

Література

1. *Воронин А. Н.* Интеллект и креативность в совместной деятельности: автореф. дис. ... канд. психол. наук. 19.00.13 / Воронин Андрей Николаевич — М., 2004. — 50 с.
2. *Кривопишина О. А.* Аналіз сучасних досліджень з проблем психологічних особливостей становлення та творчого розвитку особистості у юнацькому віці / О. А. Кривопишина // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С. Д. — К.: «Логос», 2007. — т. 7. — вип. 13. — С. 239–244.

3. Максименко С. Д. Основи генетичної психології: Навчальний посібник / С.Д. Максименко — К.: НПЦ «Перспектива», 1998. — 220 с.
4. Тернавська Т. А. Вивчення розвитку невербальної креативності як складової пізнавальної активності студентів університету / Т. А. Тернавська // Проблеми емпіричних досліджень у психології. — Вип. 1. — К.: Гнозис, 2008. — С. 10–16.
5. Фролова Є. В. Креативність як чинник успішності навчальної діяльності / Є. В. Фролова // Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. — Харків: ХНПУ, 2009. — Вип. 32. — С. 204–214.
6. Харцій О. М. Креативність у майбутніх менеджерів організацій / О. М. Харцій // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. — Вип. 41. — № 842. — С. 347–352.
7. Шило О. С. Проблема ціннісних орієнтацій в контексті творчої діяльності особистості / О. С. Шило // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія; за ред. С. Д. Максименка. — Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. — Т. 10. — Вип. 7. — С. 580–591.
8. Honga E. Creative Thinking Ability: Domain Generality and Specificity / E. Honga; R. Milgramb // Creativity Research Journal. — 2010. — V. 22. — Iss. 3. — P. 272–287.
9. Sarsania M. Do High and Low Creative Children Differ in Their Cognition and Motivation? / M. Sarsania // Creativity Research Journal. — 2008. — V. 20. — Iss. 2. — P. 155–170.
10. Wu C. Age Differences in Creativity: Task Structure and Knowledge Base / C. Wu; Y. Cheng; H. Ip; C. McBride-Chang // Creativity Research Journal. — 2005. — V. 17. — Iss. 4. P. 321–326.